

Для посилання:

Нехомяж О. С. Структурування навчального країнознавчого матеріалу в шкільному курсі географії (основна школа) [Текст] / О. С. Нехомяж // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 186–191.

СТРУКТУРУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КРАЇНОЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ (основна школа)

О. С. Нехомяж,
Інститут педагогіки НАПН України

Постановка проблеми. Шкільний курс географії – один з найважливіших предметів сучасної школи, основним завданням якого є: формування в учнів сучасних уявлень про географічну картину світу через комплексне; широке за своїм змістом вивчення країн шляхом різномірних даних про їх природу, населення, господарство, соціальну сферу і культуру. Навчання засобом використання фундаментального географічного образу країни – один з найдієвіших і перспективних напрямів розвитку географічної науки. Географічні дані про країну формують об'єктивний країнознавчий образ, який є стійким за своєю структурою і диверсифікованим за змістовним наповненням; його основною рисою або особливістю є прагнення до ускладнення структури й посилення взаємозв'язку основних елементів [2].

Аналіз останніх досліджень. Структурування навчального матеріалу з метою об'єктивного формування географічного образу країни як засобу пізнання географічних і соціальних особливостей країни перебувало в полі посиленої уваги вчених різних галузей (психологія – Е. Галумова, П. Коуверта, Г. Почепцова, А. Смирнова, Н. Хазратова; педагогіка – І. Кисельова, О. Кірка; методика викладання шкільних предметів – В. Бебик, К. Боулдінг, Д. Замятін, Н. Замятіна [3].

Грунтовних розробок проблеми образу країни і критеріїв добору навчального матеріалу з метою адекватного подання його у змісті підручника не виявлено, що окреслює актуальність розвідки.

Метою розвідки є пропозиція щодо структурування навчального матеріалу при вивчення країн Африканського континенту.

Основна частина. Об'єктом розвідки є упровадження проєктивно до змісту підручника концепції географічного образу країни (соціально-економічний і культурно-освітній розвиток яких є рушійною для подальших стратегій соціально-економічного поступу світу, а також розширює наші уявлення про закони соціально-економічного поступу країни).

Африка – континент, що представляє країни двох основних типологічних груп – економічно розвинених держав (Республіка Південна Африка) і країни, що розвиваються (включають як найбільш розвинені – Марокко, Туніс, Алжир, Єгипет; найменш розвинені – Ангола, Бенін, Гамбія, Гвінея та ін.). Саме країни цього континенту можуть слугувати основою для формування образу країн, що розвиваються. На їх прикладі можна вдало і повно висвітлити основні особливості економічного розвитку країн, а також окреслити їх відмінності.

Ознайомлення зі шкільною програмою та типологіями країн світу дає підстави рекомендувати для вивчення в межах «Географії світу» країни: Єгипет, Лівія, ПАР, Сомалі, Кот-д'Івуар і ДРК. Наш вибір можна пояснити тим, що ці країни належать до різних типологічних груп і є представниками різних регіонів Африки. Отже, ми не лише сформуємо географічні образи окремих країн, а й розглянемо особливості регіонального поділу, зокрема на прикладі найбільш яскравих представників.

При структуруванні навчального матеріалу з метою формування об'єктивного образу країни виокремлюємо такі етапи: 1) визначення базового образу; 2) формування цілісного уявлення учнів про територію на основі базового образу [1].

Однією з передумов ефективності формування країнознавчих знань учнів основної школи під час вивчення географії нами визначено низку функцій навчально-виховного процесу, якими є:

- систематизувальна – сприяє забезпеченню системності здобуття учнями країнознавчих знань, формуванню відповідних умінь і практичних навичок на основі активізації їхньої пізнавальної діяльності, і, як результат, виконанню індивідуально чи в учнівському колективі навчально-пізнавальної і соціально-значущої роботи, звісно, у межах здійснених вчителями загальноосвітньої школи виховних впливів;

- інформаційна – забезпечує сприятливі умови для досягнення просвітницького, освітнього і виховного ефекту, який детермінує якісні зміни у творчій пізнавальній активності учнів;

- розвивально-виховна – сприяє ефективному формуванню найважливіших рис творчої, соціально активної, гармонійно-розвиненої й морально-вихованої особистості учня;

- інтегровальна – полягає в індивідуальній чи колективно організованій навчальній діяльності учнів у загальноосвітній школі, основою якої є педагогічна (виховна) дія, спрямована на відбір і конструювання навчального змісту з різних інформаційних джерел, що забезпечує їх системне засвоєння, а отже, сприяє формуванню наукового світогляду, активної життєвої позиції й високого рівня моральної вихованості;

- трансформаційна – забезпечує ефективні умови для трансформації (перетворення) авторитарних світоглядних знань та ідей про навколишній світ, історичні явища, події та їх наслідки в гуманістичні, а також ціннісних орієнтацій в суспільно значущі. Вироблення на їх основі власної соціально активної позиції, творчого ставлення до будь-яких проявів своєї життєдіяльності на основі активізації її творчого пізнавального потенціалу;

- корегувальна – сприяє створенню ефективних умов для застосування вчителем усіх можливих форм, методів, засобів і педагогічних умов організації навчальної діяльності учнів у загальноосвітній школі, спрямованої на активізацію їхнього творчого пізнавального потенціалу.

Рівень сформованості країнознавчих знань у процесі навчання географії перебуває у пропорційному взаємозв'язку з рівнем пізнавальної діяльності у процесі засвоєння знань і творчого перетворення дійсності за допомогою здобутих знань. У зв'язку з цим правомірною бачиться позиція розмежування подання країнознавчої інформації за допомогою завдань відповідно до репродуктивного, конструктивного (евристичного) і творчого рівнів.

Досягнення креативного рівня сформованості знань у процесі пізнавальної діяльності передбачає розвиток інтелектуальних здібностей суб'єкта навчання шляхом засвоєння теоретичних понять, оперування ними, застосування високої активності у сприйнятті матеріалу, його аналізу й застосуванню на практиці, формування сили волі, самоконтролю, внутрішньої мотивації.

Актуалізація проблеми розвитку й реалізації творчого пізнавального потенціалу людини зумовлена конкретними чинниками й тенденціями еволюції сучасного українського суспільства і, насамперед, загостренням конфліктів у стосунках між людьми, суспільством і природою, змінами соціокультурних очікувань, мислення і способу буття, що позначаються безпосередньо на організації і функціонуванні системи освіти й вихованні підростаючого покоління.

Значне поліпшення результатів навчання щодо формування країнознавчих знань у процесі вивчення географії пов'язане зі структуруванням змісту навчального матеріалу.

Його основу становить логіко-дидактичний аналіз, що забезпечує:

- 1) визначення логічної структури навчального матеріалу;

- 2) виокремлення основного змісту і принципового витлумачення його;

3) з урахуванням навчально-виховної мети вивчення основного матеріалу визначення провідних методів навчання;

4) добір адекватних змістові й виокремленому методові навчання й виховання засобів і прийомів навчання й виховання.

З огляду на ці міркування, вважаємо, що оптимальним вивченням Єгипту є вивчення з урахуванням як визначальної характеристики фізико-географічного положення (ФГП) країни й історичного минулого цього регіону. Подання загальних відомостей, розкриття географічного положення, виклад історії виникнення й розвитку країни оптимально з огляду на історичні і природні передумови, що зумовили розвиток Єгипту як аграрно-індустріальної країни (тип клімату, водний режим Нілу, особливості місцевого землеробства). Базовий образ можна доповнити визначальними: Ніл, єгипетські піраміди, особливості національної культури.

Важливим фактом є той, що Єгипту належить одна з найбільших у світі історико-культурних спадщин.

Вивчення країни Сомалі оптимально будувати на основі спостереження особливостей географічного положення. Зокрема, через несприятливі кліматичні умови, зумовлені невідповідним ФГП, майже не розвинене сільське господарство і промисловість, унаслідок чого країна є однією з найбідніших в світі. Проте її становище компенсує вигідне положення щодо морських шляхів, які проходять через Аденську затоку, що зумовило розвиток піратства в цьому регіоні. Доречною буде робота з географічною картою.

Розгляд Республіки Південна Африка доречно формувати через образ видатних громадських діячів. Наприклад, видатною постаттю ПАР є Нельсон Мандела, який став першим президентом країни, котрий почав руйнувати режим апартеїду. Доречним видається водночас робота зі словником і довідковою літературою, за якими учні визначають зміст поняття і характеристики окресленого явища, негативні явища тощо.

Робота зі словником: апартеїд, апартхейд (африкаанс apartheid – «роздільність»), тобто відокремлене проживання, робота тощо) – офіційна політика расової сегрегації, здійснювана в Південно-Африканській Республіці (ПАР, до 1961 року – Південно-Африканський Союз, ПАС) із 1948 по 1994 роки Національною партією.

Огляд Демократичної Республіки Конго можна побудувати на основі формування образу через природний об'єкт. Таким об'єктом є р. Конго як один з визначальних чинників розвитку господарства цієї території. Цей образ також можна формувати через історичний розвиток: тривалий час ДРК мала статус колонії Бельгії, що стримувало розвиток її як самостійної держави. Після звільнення від експансії розпочався стрімкий процес формування нації і розвитку господарства.

Образ країни Кот-д'Івуар (Берег слонової кістки) можна формувати на основі стислого образу. Це країна залежного плантаційного господарства, тому слід дібрати інформацію, що якнайточніше виражатиме особливості цього типу країн. Акцент необхідно зробити на природних умовах і ресурсах, що визначають рівень розвитку економіки країни.

Висновки. Окреслена модель відбору навчального країнознавчого матеріалу має перспективу подальшої (більш глибокої) реалізації на профільному рівні, зокрема, при вивченні курсу «Соціальної географії» для вивчення країн Африки відведено 7 годин, що значно розширює можливість учителя-предметника застосовувати більше форм і методів, що сприятимуть засвоєнню (стійкому) образів країн.

Формування географічного образу країн при вивченні географії на рівні стандарту потребує більш стислої характеристики і добору найважливішої навчальної країнознавчої інформації. Вивчення країни крізь образ сприяє оптимальному засвоєнню знань про вивчуваний об'єкт, закладає дослідницький та емоційний елементи, що спонукають учнів до навчання, підвищуючи рівень мотивації, операційно-процесуальний рівень сформованості географічних знань.

Профільний рівень передбачає більшу інформаційну насиченість і різноманіття методів і прийомів роботи за подання розгорнутих географічних образів країн.

Література

1. Замятин Д. Н. Гуманитарная география: пространство и язык географических образов [Текст] / Д. Н. Замятин. – СПб : Алетейя, 2003. – 234 с.
2. Машбиц Я. Г. Основы страноведения [Текст] / Я. Г. Машбиц. – М., 1995. – 129 с.
3. Стадник О. Г. Країнознавство : матеріали до курсу [Текст] / О. Г. Стадник, А. Й. Сиротенко. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 213 с.

У статті розкривається питання оптимального структурування країнознавчого матеріалу при вивченні географії шляхом створення об'єктивного географічного образу країни. Розкрито функції навчального матеріалу. На прикладі африканського континенту окреслено перспективу розкриття елементів емпіричних і теоретичних даних про країни.

Ключові слова: навчальний матеріал, географія, країнознавство, географічний образ країни.

В статье раскрывается вопрос оптимального структурирования страноведческого материала при изучении социально-экономической географии путем построения объективного географического образа страны. Раскрыты функции учебного материала. На примере африканского континента очерчена перспектива раскрытия элементов эмпирических и теоретических данных о странах.

Ключевые слова: учебный материал, социально-экономическая география, страноведение, географический образ страны.

The article investigates the problem of optimal country – studies material structure for Geography course by creation of the objective geographical country image. The functions of educational material are exposed. The perspective to disclose the elements of theoretical and empirical data about African continent are defined.

Keywords: educational material, Geography, Country – studies, geographical country image.